

Бабкіна О.В.

Рецензія на монографію: Дем'яненко Б.Л. Розвиток кратологічних знань в Україні. – Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В.М., 2011. – 794 с.

Українській незалежній державі виповнюється двадцять років. Тим самим стверджуються мрії багатьох поколінь вітчизняних борців за самостійне державне існування нашої Вітчизни. Рівень демократії, захищеності, соціальної справедливості у молодій українській державі потребує ще не аби якого розвитку й піднесення. Досягнення визначених рубежів – це завдання кількох майбутніх поколінь.

Як свідчить політичне буття, кожна людина у будь-якому суспільстві перебуває під впливом політичної влади і політики, які детермінують якість життя, вчинки та добробут громадян. В умовах перехідного періоду, коли старі цінності зруйновані, а нові ще не сформульовані й окреслені, свідомість розмита, увялення часто знаходяться в протиріччі, стабільність суспільства може забезпечити тільки політична влада, до якої народ має довіру.

Досвід людства переконує, що активність громадян у політичних відносинах, управлінні державними справами стримується їх наївністю, політичною недосвідченістю, недостатністю як рівня політичних знань, так і рівня політичної свідомості та культури. Глибоке з'ясування тенденцій політичного життя необхідне кожній людині, щоб усвідомити своє місце і роль у суспільстві, реалізувати власні матеріальні та духовні потреби. Політична освіта виступає сьогодні важливим чинником у вирішенні завдань політичного виховання громадян, залучення їх до державного управління, політологія покликана виконати це складне й актуальне соціальне завдання, а політична влада зобов'язана створити для цього сприятливі умови.

Видрукувана здобувачем наукового ступеня доктора політичних наук Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України Борисом Дем'яненком монографія є вдалою спробою прискіпливо і критично проаналізувати генезис та особливості розвитку знань про політичну владу в Україні як самостійне політико-правове явище, що розглядається в єдності його інституційно-правового, політологічного, аксіологічного та історичного вимірів, що має власну типологічну своєрідність і закономірності національно-культурного розвитку й діє в особливих умовах посттоталітарної трансформації українського суспільства.

Звернення автора до досвіду концептуалізації влади (у т.ч. і політичної), накопиченого в аналітичній традиції, і знайомство українського читача з сучасним станом вивчення проблеми у західному суспільствознавстві уявляється важливим насамперед тому, що вітчизняній соціологічній і політологічній літературі з проблем політичної влади не вистачає саме чіткості і усебічності у визначенні змісту поняття, уточненні його об'єму і видів. Результатом цього є його вкрай нестроге вживання. Нерідко дослідники допускають настільки вільне тлумачення поняття політичної влади, що створює масу псевдопроблем, часом дослідники просто говорять різними мовами, не розуміючи своїх опонентів.

Цікавим виглядає сюжет монографії, присвячений виявленню та аналізу стійких і, як демонструють українські реалії, достатньо живучих посттоталітарних стереотипів, характерних для українського владного корпусу та реалізованого ним управлінського механізму. У монографії детально проаналізовано генезис дослідження проблеми розмежування повноважень між гілками влади, а також між владними структурами різних рівнів у пострадянській Україні. Безперечно, актуальним і перспективним виглядає дослідження ролі та місця нових впливових політичних гравців – «кланів» – у системі розбудови і функціонування ієрархії політичної влади в Україні. Вони являють собою

досить аморфний конгломерат бізнесменів, публічних політиків, представників владних структур (бюрократію), об'єднаних економічними, політичними і навіть родинними зв'язками і дуже добре вписуються у той патримоніальний стиль маніпулювання інтересами «кланів», який до певного часу дуже добре вдавався Президентові України Л.Кучмі.

Особлива увага автором приділена розгляду і аналізу проявів посттоталітарного синдрому у формуванні та функціонуванні «партій влади» у незалежній Україні. При всіх своїх зовнішніх, часом досить істотних відмінностях, усі українські «партії влади» за суттю є партіями «персоналістів», тобто вони є організаціями, угрупованнями, об'єднаннями, командами, бригадами, створеними для політичного обслуговування свого лідера, який уже обіймає чи має серйозні шанси обійняти одну з вищих державних посад. Тому всі зусилля його найближчого оточення зосереджуються на забезпеченні безперешкодного, монопольного, нічим і ніким не обмеженого доступу до державних ресурсів для безконтрольного їх споживання й використання у приватних інтересах – своїх і свого боса. Саме цим, а не штучно створеною, непомірно роздутою «харизматичністю» лідерів пояснюється первинна популярність «партій влади».

На сторінках монографії ґрунтовно проаналізовано сутність політичної реформи, що створила нову політичну ситуацію в країні, а також закладені в неї ризики практичної реалізації. Проведений детальний аналіз законопроекту про конституційну реформу та реальна практика державного будівництва періоду президентства В.Ющенка дали підстави автору зробити висновок, що, по-перше, в Україні хоч і дуже повільно, але все ж відбувався перехід від традиціоналістської (ультраконсервативної) до європейської (ліберал-консервативної) моделі політичної системи; по-друге, в Україні після 1 січня 2006 р. не відбулося переходу від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської республіки із двох причин: 1) в Україні не було президентсько-парламентської республіки (окрім декларації) у європейському розумінні цієї форми правління, оскільки редакція Конституції 1996 р. її не передбачала. Це була нетипова форма правління з концентрацією влади у руках Президента України, ступінь якої був несумісним із європейським конституціоналізмом; 2) з 1 січня 2006 р. в Україні не було введено парламентсько-президентської республіки (окрім декларації), бо в результаті конституційної реформи введена форма правління, в якій Президент України і надалі наділений безпрецедентно широкими конституційними повноваженнями, а уряд, який опирається на парламентську більшість, не має достатніх конституційних важелів, притаманних урядам європейських держав. За своїми ознаками форма правління в Україні, істотно відрізняючись від парламентсько-президентських республік у Європі, має специфічний нетиповий характер.

Автор монографії критично проаналізував тезу, яку підтримують політики в усіх політичних таборах України, і яка побутує серед населення України, щодо істотного «посилення» уряду і «послаблення» конституційних позицій глави української держави після практичного упровадження політичної реформи в Україні. Б.Дем'яненко переконливо доводить, що в Україні зберігається розрив між конституційними нормами та фактичним становищем Президента України в системі органів державної влади – інститут президентства в Україні є гіпертрофованим – у своїй поточній діяльності він виходить за межі наданих йому повноважень.

Б.Дем'яненком з'ясовано і проаналізовано атрибутивний зв'язок між розвитком ефективною представницької демократії й упровадженою пропорційною системою представництва, наскільки вона відповідає викликам часу та об'єктивній логіці загального суспільно-політичного процесу. Як підтверджує українська дійсність, обраний за схемою простого пропорційного відбору, український Парламент не відповідає принципам електорального представництва й потребам суспільства. Його представницька неадекватність і як наслідок функціональна слабкість визначаються щонайменше за

двома основними критеріями: репрезентативністю електорального представництва, яка постає як віддзеркалення складом Парламенту соціальної структури суспільства, й територіальним представництвом, яке ідентифікується як наявність у Парламенті представників усіх областей, обраних у них і підзвітних своїм виборцям. Ще більшою мірою дисфункційні якості пропорційної виборчої системи із «закритими» списками виявилися під час формування органів влади на місцевому рівні. Формування органів місцевого самоврядування виключно за партійним принципом призвело до надмірної політизації їх діяльності, що подеколи спричиняло блокування роботи цих органів унаслідок міжфракційного протистояння.

Отже, ґрунтовний аналіз дає підстави стверджувати про те, що загалом монографія Дем'яненка Бориса Леонідовича «Розвиток кратологічних знань в Україні» заслуговує позитивної оцінки і може бути рекомендована для широкої викладацької та студентської громадськості, всім, хто цікавиться проблемами політичної влади. Вихід накладом у 500 примірників відповідає вимогам, нагальним потребам вітчизняної практики.

Бабкіна О.В. Рецензія на монографію: Дем'яненко Б.Л. *Розвиток кратологічних знань в Україні.* – Корсунь-Шевченківський: ФОП Гавришенко В.М., 2011. – 794 с.

Babkina, O.V. A review of the monograph: Demyanenko B.L. *Development of cratologic knowledge in Ukraine.* – Korsun-Shevchenko: NPE Gavryshenko V.M., 2011. – 794 p.

Казьмирчук Г.Д., Набока С.В.

Рецензія на підручник: *Нова історія України (середина XVII – початок XX ст.): Підручник / Довжук І.В. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 732 с.*

Упродовж останнього десятиліття XX і на початку XXI ст. триває переосмислення української минувшини. За цей час фонд підручників, навчальних посібників та методичних рекомендацій з курсу «Історія України» збагатився низкою цікавих видань. Проте вони мають також значну кількість серйозних недоліків, адже іноді будуються під впливом ідеологічних чинників (як минулих так і новітніх), несуть на собі відбиток застарілих кліше, хибують на упередженість у висвітленні подій минулого тощо.

Представлений підручник з Нової історії України, створений доктором історичних наук, професором, член-кореспондентом Української академії історичних наук, завідувачем кафедри архівознавства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, завідувачем філії відділу історії України XIX – XX ст. Інституту історії України НАН України Ігорем Володимировичем Довжуком відзначається як актуальністю у науково-педагогічному аспекті і у суспільному значенні, так і являється однією з перших спроб в обсязі однієї книги розглянути і проаналізувати трагічну та суперечливу історію України середини XVII – початку XX ст.

Розвиток історичної науки, розкриття науковцями нових архівних даних, залучення аналітичних матеріалів, праць сучасних дослідників, доповнення та переосмислення історичних подій у світлі здобутків історичної науки в останні роки вимагає постійно систематизувати нові матеріали і переглядати колишні концепції.

В той же час новітні здобутки історичної науки потрібно адаптувати до навчально-викладацьких потреб і окрім того пристосовувати матеріал для доступного викладу і ефективного його засвоєння студентами.

Важливість представленої роботи не вичерпується науковими та педагогічними потребами. Не слід забувати і про суспільну актуальність таких праць. Україна переживає перманентну суспільно-політичну кризу, що не в останню чергу каталізована різними сприйняттям подій рідної історії як всередині українського суспільства так і з боку сусідніх народів. За цих умов намагання об'єктивно і виважено підійти до переосмислення та викладу нашого минулого є особливо актуальним як у громадянському відношенні в контексті розбудови сучасної, стабільної та успішної української держави, так і для навчання та виховання майбутньої нації – молодого покоління нашої Батьківщини.

Рецензована робота справляє позитивне враження продуманою подачею матеріалу, компонуванням всіх його складових частин, формулюванням тем та їх підрозділів, змістовним викладом матеріалу. Вдалим є короткий, але змістовний вступ, в якому досить інформативно висвітлено мету та методологічні засади представленого підручника.

Робота виконана на широкій джерельній і науково-методичній базі. Автором здійснено комплексний аналіз Нового періоду української історії. Разом з тим науковцем акцентовано увагу на вузлових подіях вітчизняної історії. Структурно матеріал розбитий на 9 розділів. Кожен розділ має кілька підрозділів, що охоплюють всю тему і сприяють системному розгляду матеріалу.

Попри солідний обсяг, підручник не переобтяжений зайвими подробицями і фактами. Виклад матеріалу здійснено в науковій формі і водночас підручник написаний зрозумілою та легкодоступною мовою, що сприяє ефективному сприйняттю навчального курсу студентами і любителями рідної історії.

Це дозволило створити досить кваліфіковану та аналітичну працю, що охоплює весь основний фактологічний матеріал і рівноцінно висвітлює основні сфери соціально-економічної і суспільно-політичної історії представленого періоду історії України. В той же час матеріал адаптований для навчальних потреб, відповідає робочим програмам і методичним рекомендаціям історичної освіти у вищих навчальних закладах. В ціло-